

Frændavitjan

Oddagrein

Íslendingar og føroyingar eru skyldir søguliga, málsliga og sum heild mentanarliga. Afturat hesum kemur, at náttúrumstøðurnar eru so líkar. Báðar tjóðir eru heftar at havinum og havsins tilfeingi. Náttúran í báðum londum er máttmikil og krevur stundum meira enn hon gevur. Men her í Útnorði hava vit valt at búleikast og hóast her mangan er baldrut, dāmar okkum her og her vilja flestu okkara liva.

Íslendingar eru og verða okkara næstu frændur og her hevur hetta mangan sýnt seg ikki bert í orðum, men í verki. Fiskiveiðirættindi okkara við Ísland er gott dømi um satt brøðralag millum tvær brøðratjóðir og tiltøk føroyinga, tá vanlagna rakar okkara frændur fyrri vestan, eru dømi um, at føroyingar kenna nakað heilt serstakt fyrri íslendingum. Hóast íslendingar eru okkara næstu frændir er ikki yvir at dylla, at sambandið millum tjóðirnar kundi verið tættari, enn tað er í løtuni. Hugsar ein um okkara lagnufelagsskap, tað veri seg søgulig eins og landafrøðiliga, skuldi einki verið meira natúrligt, enn at íslendingar og føroyingar samstarvaðu á nógvum økjum. Báðar tjóðir hava nógv at lata og kundu ivaleyst samstarva á hesum økjum, har hvørt landið sær rækkur ov stutt. Kortini er samstarvið nógv minni enn eitt nú samstarvið millum Føroyar og Danmark. Hetta hevur sjálvsagt sínar orsøkir, sum ikki er neyðugt at nevna her.

Tá hetta er sagt, so eigur tað eisini at verða nevt, at samstarvið nú er vaksandi og kunnu vit nevna flúgvina, NAMMCO, Tingmannaráð Útnorðurs, Frændafundirnar og ferðavinnuna sum dømi, men lætt er at finna øki, har upplagt var at samstarva nógv meira eitt nú innan mentan, útbúgving og granskning og - ikki minst - á fiskivinnu- og marknaðarøkinum. Men á hesum síðstnevnda øki hava vit valt so ymisk tilknýti til ES, at útlitini fyrri tættari samstavi ikki eru tey bestu í løtuni.

Í vikuni kemur ein av fremstu politikkarum Íslands, Thorsteinn Pálsson, fiskimálaráðharri, at vitja í Føroyum. Ørindi hansara eru at samráðast um fiskiveiðisáttmálan og um spurningar av felags áhuga eitt nú sildina. Hesir eru sera týðandi spurningar, sum eiga at verða viðgjørdir á hægsta politiska støði. Men vónandi nýta føroyingar og gestirnir eisini høvið at umrøða føroyskt-íslendskt framtíðar samstarv í einum víðari perspektívi á einum breiðari grundarlagi. Tíðin er nú komin at geva føroysku-íslendsku víðurskiptinum eitt nýtt innihald og ikki eigur at verða biðað av leingi við hesum. Broytingarnar á altjóða pallinum og serstakliga í Europa henda so skjótt, at vandi er fyrri, at vit leggja sjóvarfallið av okkum. Við hesum ynskja vit Thorsteini Pálsson hjartaliga vælkommnu til Føroya við vónini um, at vitjanin fer at styrkja bondini tjóðanna millum.

Sosíalurin

Sjónarmið

Hvagar gongur leiðin?

Eg havi sæð hesa donsk-føroysku orðabókina og havi blaðað hana ígjøgnum. Men eg fari ikki at keypa hana. Eitt slíkt vanærandi skendsil vil eg ikki hava standandi á bókahyllini. Havi verið limur í Fróðskaparfelagnum síðani 1971. Men við hesi útgávuni haldi eg tað vera skomm at vera limur longur. Og tí havi eg sagt meg úr felagnum, skrivar Hogni Debes Joensen í greinini

Av tí at nøkur orð eru dottin burtur í greinini í gjár, verður hon endurprentað

Nakað av kjaki hevur tikið seg upp seinastu vikurnar um mál okkara, og atvoldin er ein nýggi donsk-føroysk orðabók, ið Fróðskaparfelag Føroya gevur út. At tøvur hevur verið á nýggjari orðabók nú í fleiri ár, er eingin ivi um. Og tí áttu vit at kent eina gleði yvir, at henda bók kom nú.

Men hvat er so úrlitið? Vit hava fingið eina bók, ið eftir míni bestu sannføring í síni heild við tí hugburði, ið aftan fyrri liggur, er eitt spakslag beint í andlit við á flestallum teimum monnum og kvinnum, ið serliga síðani jólafundin í 1888 hava úttit eitt megnararbeiði máli okkara til frama - størsta partin í fríttíðini og ókeypis.

Sárt kennist tað, at tað er felagið, sum teir báðir Jóannes Rasmussen og Hans Debes Joensen saman við øðrum góðum fólkum stovnaðu í 1951, ið gevur út hesa bók. Eina bók, sum eg uttan himpr vil kalla eitt skendsil. Høvdu hesir báðir vitað aftur til sín, so høvdu teir vent sær í gróvini fleiri ferðir av tí sárku, teir høvdu kent á sær, nú felagið, teir lögdu lunnar undir, gevur út eina bók, ið stendur sum ein skriggjandi andsøgn móti sjálvum tí hugburði, ið elvdi til, at Fróðskaparfelagið varð stovnað. Tað snúi seg fremst av øllum um at menna føroyska málið, ið var rættiliga fátæksligt eisini í 1950-árunum, serliga tá ið tað ráddi um frøðiorð.

Vit kunnu triva í rúgvuna av orðasmíðum í hesi öld: Rasmus á Háskúlanum, Jákup Dahl, Christian Matras, Heðin Brú, Jóannes Rasmussen, H. D. Joensen, Osvald Viderø, Jóhannes av Skarði, Jóhan Hendrik W. Poulsen, Svenning Tausen, Theodor Hansen. Nógv onnur kundu verið nevnd, men lesarin skal í hesum umfari ikki troystast við fleiri dønum. Ikki hava allir verið eins hepnir at smíða orð og aðrir, treyðugt so, - men viljin og málalskurin hava

verið góðir hjá øllum teirra, eingin ivi um tað.

Nógv hava ilskast um og speikið fleiri av hesum monnum, ið við dirvi og sjáldsomum arbeiðsemi tráddu nýggjar leiðir í føroyska málstrevinum. Ein teirra var Rikard Long, seinni av mongum dyrkaður sum hin stóri málprofeturin - lutvíst saman við lærara á studentaskúlanum, ið eftir tí, sum mær er sagt (gekk sjálvur á studentaskúla niðri), trúttaði niður í næmingarnar, at føroyskt máli ikki kundi lærast soleiðis, sum teir mæltu til, ið tá ráddu fyrri borgum málsliga. Tá ið ein heldur óspektur næmingur úr Skopun segði, at hann helt seg duga føroyskt, so segði lærarin: »Eg skal læra teg, at tú ikki dugir føroyskt!«

Eg minnst, at Christian Matras í einum av samrøðunum, eg havi fest á band, segði soleiðis: »Rikard er sum ein særður hvalur. Hann hevur skapað nakrar av teimum finastu yrkingunum, ið vit eiga. Og hann var ein hin itarstu fyrstu tíðina at fremja málreinskan og hjálptist nógv við at hyggja at íslenska málinum. Men síðani broyttist nógv.«

Tað sigur seg sjálv, at ikki ell nýggj orð eru líka heppin. Tey, ið kunnu ikki brúkast, hvørva aftur úr málinum av sær sjálvum. Soleiðis er eisini í øðrum málum. Meðani tey góðu, nýggjorðu orðini festa røtt, soleiðis at sjálvst tey mest atfinningarsomu fara at brúka tey - helst uttan at vita, hvør ið gjørt hevur. Eitt av mongum dønum er ein av teimum dulnevndu, illfennandi greinaskrivarunum í »Málteigi« Sosíalsins, ið hevur tikið orðið »hugburð« til sín í staðin fyrri at brúka tað orðið, ið áður varð nýtt her á landi, nevniliga »holdningur«. Hugburð hevur áður nevndi skopunardrønginum skapt.

Har ið ein skriðan er lopin er onnur væntandi, sigur gamalt orðatak. Málið er fólksins, sjálvandi. Men hevur eitt fólk við 43.000 íbúgvum, ið enn hevur sít eina mál,

ikki tørv á málsligari leiðbeining? Skuldi tað ikki verið fremsta uppgávan við eini orðabók at vísa á beinu kósina? Ritstjórin á nevndu orðabók sigur verkið vera eitt savn av uppskotum. Fólk skulu siga og skriva, sum tey vilja. Hetta ljóðar jú bæði flott, populært - og biligt (ella skulu vit skriva »flátt«, »poppulært« og »byllt«?). Vit mugu samsvarandi hesum vænta, at næsta stig ið málsliga niðurbrottingararbeiðinum verður at siga fólk frá, at tey kunnu gera sum teimum lystir við bendinum og ð-um. Eins og tey skulu kunna brúka fyrra og seinna í og i, sum best ber til.

Hugburðurin, ið aftan fyrri liggur, er, sum tað sær út fyrri mær, at eingi tilmæli skulu gerast um, hvat ið rætt og gott føroyskt mál er. Við øðrum orðum málsligt anarki. Vit skulu so kunna brúka tey orð, okkum lystir, uttan at hugsa um, hvat ið best er. Høvdu tey, ið skriva, ikki havi ein vilja til at eta saman í orði og setningi tað, ið tey vilja bera fram, uttan at vanda sær um málið, tað vil siga bæði hvat ið viðvíkur orðum, setningsuppbygging og stavsetning, hvussu hevði so verið vordandi? - Skulu vit einki gera okkum ómak eisini málsliga, tá ið vit bera fram tað, sum vit vilja hava onnur at lesa og skilja?

Tað er sum við øllum øðrum starvi - antin tað so snýr seg um at smíða ein stól, koyra truck á keini, fáast við lærararyrki ella um at asfaltera. Tað eigur ikki at gerast, sum best ber til. Og tað skal tað heldur ikki. Við hesi sannroynd eru gjørdar ein nógð av lógum og fyriskipanum, eisini í okkara samfelagi, til tess at fyrirbygja vandum og skeivleikum, eitt nú ferðslulóg, reglur um fiskiskap, skattaskipan og so framvegis. Fá eru í iva um, haldi eg, at vit skulu vera lógnum lýðin, ið gjørdar verða at halda samfelagsskiðtuni á beinari kós. Hví skulu vit so ikki hava nakað, ið er reglugevandi fyrri mál okkara? - Føroyskt er í

dag óivað eitt hitt mest viðbrekna málið í heiminum við tí støðugu flóðaldu av útlendskum orðum, ið dagliga leggur okkum undir bæði í sjónvarpi eins væl og í donskum dag- og vikublaðum. Í hesum starvi áttu orðabøkurnar at verið aðalhyrnissteinarnir.

Eg havi sæð hesa donsk-føroysku orðabókina og havi blaðað hana ígjøgnum. Men eg fari ikki at keypa hana. Eitt slíkt vanærandi skendsil vil eg ikki hava standandi á bókahyllini. Havi verið limur í Fróðskaparfelagnum síðani 1971. Men við hesi útgávuni haldi eg tað vera skomm at vera limur longur. Og tí havi eg sagt meg úr felagnum.

Hoyvík, hin 1. januar 1996
Hogni Debes Joensen

P.S. Eisini Fróðskaparsetrið lögdu omanfyrir nevndu menn sum teir fremstu lunnar undir við teirra ótrúliga seiggi og tjóðskaparaliski. Tey, ið kenna søguna vita, at uttan teir var valla nakað Setur. Og eins og við felagnum var tað fram um alt føroyska málið, teir høvdu í huga. Er sami hugburður sum við hesi orðabók galdandi á Setrinum, so fari eg at mæla landsins myndugleikum til at leggja niður henda stovn alt fyrri eitt. Lítli skaði var so hendur av tí, og skattanívið føroyingurin hevði kunnað fingið ein lætta við teimum milliónum, sum tá vóru spardar. Føroyingar hava eisini úttit granskningararbeiði, áðrenn Fróðskaparsetrið varð sett á stovn. Og tað var ikki ringasti parturin.